MYNDIGHETEN FÖR TILLGÄNGLIGA MEDIER

Svar på skrivelse om förändringar i ansökan och produktion

Diarienummer: MTM-H 2026/615

Hej,

Tack för er skrivelse och för att ni har samlat bibliotekens erfarenheter. Vi ser allvarligt på uppgifterna om studenter som inte får tillgång till sin kurslitteratur i tid och har förståelse för de svårigheter och den oro som ni beskriver, både för studenterna och för er som stödjer dem.

Flera av frågorna i skrivelsen berör samtidigt olika delar av MTM:s uppdrag och verksamhet. Därför vill vi börja med att sätta de aktuella förändringarna i ett större sammanhang.

MTM ska bland annat främja tillgänglighet till och universell utformning av litteratur, vara ett nationellt kunskapscentrum för tillgängliga medier, samverka med bibliotek och andra aktörer, samt anpassa och förmedla litteratur inom de ramar som följer av upphovsrättslagstiftningen.

När MTM handlägger ansökningar om tillträde till Legimus behöver vi dessutom uppfylla förvaltningsrättsliga krav på bland annat utredning, likabehandling och rättssäkerhet. På e-boksområdet har myndigheten också uppgifter enligt tillgänglighetslagstiftningen. Det handlar om olika uppdrag och regelverk som på olika sätt har betydelse för studentens tillgång till litteratur. Flera aktörer har olika roller i att producera, tillhandahålla, förmedla och möjliggöra tillgång till litteratur och en fungerande samverkan är viktig för att studenterna ska få tillgång till den litteratur de behöver.

I det följande vill vi därför också tydliggöra hur ansvarsfördelningen ser ut och hur MTM:s ansvar förhåller sig i andra aktörers ansvar.

Två större förändringar står i centrum för skrivelsen. Den ena gäller den nya processen för ansökan om tillträde till Legimus, som syftar till en mer rättssäker och likvärdig hantering. Den andra gäller MTM:s anpassning av kurslitteratur i ett medielandskap, där fler e-böcker är tillgängliga från början. Det påverkar rollerna och ansvarsfördelningen i ekosystemet för tillgänglig läsning, där tillgänglig litteratur i större utsträckning förvärvas och förmedlas genom flera aktörer, plattformar och tjänster.

Förändringarna har olika bakgrund och syfte och ska inte förstås som ett samlat arbete för att höja trösklarna till tillgänglig läsning. Däremot ser vi att genomförandet har skapat frågor och i vissa fall praktiska problem. Nedan

besvarar vi frågorna med utgångspunkt i det sammanhang och den ansvarsfördelning som beskrivits ovan.

Ansökningsprocessen

Fråga: Hur ser MTM på lärosätesbibliotekariernas roll i ansökningsprocessen?

MTM:s svar: MTM ser den nuvarande tillträdesprocessen som ett sätt att omsätta den samverkan med bibliotek, skolor och andra aktörer som framgår av MTM:s instruktion och som också är en bärande del av den svenska talboksmodellen.

Lärosätesbibliotekens roll har samtidigt blivit tydligare avgränsat när tillträdet till Legimus blivit en förvaltningsrättslig process.

Bibliotekarien stödjer den sökande i ansökningssituationen, hjälper till att samla in och strukturera relevanta uppgifter om lässituationen och lämnar ett utlåtande. Det personliga mötet är fortsatt betydelsefullt, inte minst eftersom många sökande kan behöva stöd för att förstå vad ansökan innebär, vilka uppgifter som är relevanta och hur de kan beskriva sina läshinder. Bibliotekets medverkan bidrar därmed till kvaliteten i underlaget.

Det är däremot MTM som ansvarar för att ärendet är tillräckligt utrett, gör den självständiga prövningen och fattar beslut om tillträde.

När det gäller processens långsiktiga utformning, har MTM i återrapporteringen av regeringsuppdraget Robust, rättssäkert och likvärdigt (Robust, rättssäkert och likvärdigt - MTM) föreslagit att ansvaret för att bedöma och besluta om studenters rätt till anpassad kurslitteratur på sikt bör ligga hos lärosätena. I avvaktan på besked om vårt förslag eller eventuella vidare uppdrag från regeringen behöver vi förhålla oss till nuvarande ansvarsfördelning och den process som infördes 2026.

Det tar mycket lång tid för er att fatta beslut, även vid fall som vi uppfattar som självklara. Generella uttalanden om att ansökningarna brister är inte konstruktivt, snarare skulle vi behöva återkoppling och utbildning.
Fråga: Är det verkligen kvaliteten på ansökningarna det handlar om, eller rör det snarare bristande insikt i hur många ansökningar som kunde förväntas alternativt bristande resurser?

MTM:s svar: Antalet ansökningar har hittills legat i linje med vår prognos. I vår resursplanering har vi behövt väga behovet av skyndsam handläggning mot myndighetens övriga uppdrag. Utifrån den avvägningen har vi beräknat att handläggningstiden kan bli flera veckor vid högsäsong. En hel del ärenden har krävt utredning och komplettering, vilket påverkar tiden det tar att få ett beslut. Parallellt med handläggningen har vi gjort ett omfattande likabedömningsarbete. Detta arbete är en viktig del i att säkerställa en rättssäker och likvärdig handläggning, både på kort och lång sikt.

En möjlig felkälla är att formuläret till viss del är märkligt formulerat och självmotsägande. Frågan om huruvida studenten kan läsa i väsentligen samma utsträckning som en person utan funktionsnedsättning är omöjlig att svara på eftersom en person inte har insyn i någon annans läsande.
Fråga: Det ser ut som att det är studenten som ska bedöma samtidigt som vi inte får visa innehållet för studenten - hur ska frågan kunna besvaras och vems bedömning är det som efterfrågas?

MTM:s svar: Vi förstår att frågan kan uppfattas som svår att besvara och att det inte är tillräckligt tydligt vems bedömning som efterfrågas, eftersom frågan ligger nära den bedömning som MTM:s handläggare ska göra utifrån det samlade underlaget i ansökan.

Syftet med frågan är att få en övergripande bild av i vilken utsträckning studentens funktionsnedsättning påverkar möjligheten att läsa tryckt text. Det är inte meningen att studenten ska jämföra sin läsning med någon annans. Svaret behöver i stället ses tillsammans med övriga uppgifter i ansökan, där studenten beskriver sina läshinder och hur de påverkar läsningen.

Instruktionen att inte visa frågeformuläret innebär inte att studenten ska hållas utanför innehållet i sin ansökan, tvärtom måste det kommuniceras. Registreraren ska inte visa eller dela själva formuläret medan frågorna ställs och svaren fylls i, men ska innan ansökan skickas in visa eller läsa upp sammanfattningen tillsammans med sitt utlåtande. Vi tar med oss synpunkterna i det fortsatta arbetet med att utveckla formuläret.

I intervju i Biblioteksbladet säger enhetschef Emma Kindblom att ansökningarna följer prognosen. Med tanke på att era egna rapporter visar på hur viktig, ofta helt avgörande, tillgänglig litteratur är för studierna: hur lång väntetid anser ni vara acceptabelt?
Fråga: Betyder Emma Kindbloms uttalande att flera veckors väntetid är acceptabelt?

MTM:s svar: Utifrån de resurser vi kan avsätta, våra leveranskrav inom flera olika uppdrag och det koncentrerade inflödet vid högsäsong behöver vi samtidigt räkna med längre handläggningstider under dessa perioder. Det innebär att sökande kan behöva vänta några veckor på besked från MTM. I ärenden som kräver ytterligare utredning eller komplettering kan det ta längre tid innan ett slutligt besked fattas.

Vi arbetar kontinuerligt med att förbättra processen. I takt med att vi hanterar fler ansökningar utvecklas också en tydligare och mer enhetlig praxis, vilket underlättar handläggningen och gör det möjligt att fatta beslut mer effektivt.

Vi undrar också vilket förtroende ni har för bibliotekariernas bedömning. Vi får indikationer på att studenter som vi upplever har självklar rätt till Legimus, då det finns en läsnedsättning som är tydligt kopplad till funktionsnedsättningen, ofta även med intyg, ändå får kompletterande frågor. Vad är då meningen med det arbete vi gör?
Fråga: Vilken tyngd får vår bedömning i relation till handläggarna på MTM?

MTM:s svar: Bibliotekariernas utlåtanden utgör en del av underlaget som vägs samman med övriga uppgifter i ansökan. Utlåtandet kan däremot inte stå för sig

självt. Det behöver alltid finnas tillräcklig information i ansökan som helhet för att MTM ska kunna pröva om förutsättningarna för tillträde är uppfyllda.

Vidare ser vi indikationer på att ett intygskrav börjat krypa in utan att detta gjorts explicit. Studenter kontaktas och tillfrågas om intyg, trots att det inte ska krävas.
Fråga: Är detta ett missförstånd eller har ni börjat kräva intyg?

MTM:s svar: MTM har inget generellt krav på intyg för att få tillträde till Legimus. Det beslut som fattades 2025 ligger fast, se Beslut: inget krav på intyg vid ansökningar till Legimus - MTM.

Men även om det inte krävs intyg på en funktionsnedsättning för att få tillgång till Legimus kan intyg, utredningar eller utlåtanden bidra med underlag i ett ärende. I ansökningsformulärets hjälptext föreslås därför att bibliotekarien kan fråga om det finns sådan dokumentation och, om så är fallet, beskriva vad den visar i ansökans fritextfält.

MTM ansvarar för att ärenden är tillräckligt utrett före beslut. I mer utredningskrävande ärenden kan vi därför fråga om det finns utlåtanden från någon annan än den sökande om vi bedömer att sådana uppgifter kan hjälpa oss att avgöra om förutsättningarna för tillträde är uppfyllda. Även här kan beskrivningen vara väl så viktig som dokumentationen i sig: vad sägs i underlaget, vilken yrkesroll har uttalat sig och när i tid har detta skett?

I det följebrev som skickas ut tillsammans med begäran om komplettering informerar vi också om att den sökande på eget initiativ kan skicka in ytterligare underlag som kan ha betydelse för ärendet, utveckla svaren i sin ansökan eller lämna synpunkter på dess innehåll. Genom denna formulering vill vi visa att sökande också har möjlighet och ett eget ansvar för att skicka in de uppgifter och det underlag som hen vill ska ligga till grund för beslutet om tillträde till Legimus.

Vi undrar också om vissa diagnoser systematiskt börjat ifrågasättas på MTM. Vi upplever att studenter med diagnosen dyslexi får en snabbare hantering än vissa andra diagnoser, trots att en tydlig koppling finns mellan funktionsnedsättningen och läshindret.
Fråga: Hur ser ni på detta - ifrågasätts vissa diagnoser mer än andra?

MTM:s svar: Grunden för att få tillträde till Legimus är att sökande har en läsnedsättning som grundar sig i en funktionsnedsättning, och att sökande därför inte kan ta del av ett verk i väsentligen samma utsträckning som den som inte har en sådan nedsättning. Ibland är läsnedsättningen i sig funktionsnedsättningen, och ibland är läsningen ett av flera områden som kan påverkas av den aktuella funktionsnedsättningen. Hur mycket läsningen påverkas är kan också variera från person till person. Det kan göra att ansökningar som grundar sig i vissa funktionsnedsättningar uppfattas som mer utredningskrävande än andra.

Vi vill dock vara tydliga med att detta inte innebär att vi ifrågasätter specifika diagnoser. Det handlar snarare om att det inte är diagnosen i sig som ger rätt till Legimus, utan hur individens läsning påverkas. Och på samma sätt är det alltid den individuella ansökan som prövas, inte diagnosen i sig.

Vi saknar som ni vet insyn i processen. Vi såg under vårterminen att mejl från MTM till studenter ibland inte alls hade skickats, men ingen kan kontrollera vad som är fallet. Idag 30 september nåddes vi också av information om att tillfälligt fel gjort att ansökningar inte skickats in trots att ingen sådan automatisk feedback getts. Här finns uppenbara risker för glapp. Därför undrar vi vad det betyder när en ansökan har legat som pågående i flera veckor. Betyder det alltid att ni bett studenten om komplettering?
Fråga: Finns någon sista dag för er att kontakta studenten med beslut eller begäran om komplettering?

MTM:s svar: De konstaterade fall då meddelande inte har skickats som avsett har berott på tekniska fel. Vi uppmärksammar sådana fel löpande och arbetar med lösningar när de uppstår.

Statusen pågående ärende betyder att ansökan har kommit in till MTM men att ett slutligt beslut ännu inte har fattats. Det kan exempelvis innebära att MTM väntar på svar på en begäran om komplettering eller att ärendet ligger i kö för att bedömas.

Det finns ingen generell tidsgräns för när MTM måste kontakta den sökande med ett beslut eller en begäran om komplettering. Enligt 9, 11 och 12 §§ Förvaltningslagen ska ärenden handläggas så enkelt, snabbt och kostnadseffektivt som möjligt utan att rättssäkerheten eftersätts. Om MTM bedömer att avgörandet i ärendet kommer att bli väsentligt försenat ska den sökande underrättas om detta och redovisa orsaken till förseningen. Om ärendet inte har avgjorts inom sex månader kan den sökande skriftligen begära att MTM avgör det. MTM har då fyra veckor på sig att antingen avgöra ärendet eller avslå begäran.

Vi förväntas göra detta arbete åt er, trots att det står i strid med all annan myndighetshantering att en myndighet skickar in en privatpersons ansökan till en annan myndighet. Om vår bedömning ändå ifrågasätts kan vi inte se vilken funktion vi fyller, annat än att avlasta er från att själva behöva intervjua studenterna, och det är inte ett rimligt skäl. Vi hör ofta att biblioteken fyller en viktig pedagogisk roll, men frågan är hur det blir med pedagogiken när studenten inte kan komma igång förrän flera veckor efter introduktionssamtalet, och mycket av det som sagts känns alltför länge sedan för att vara aktuellt i minnet.
Fråga: Är inte risken stor att vårt arbete mest riskerar att försena processen, och att det vore bättre om MTM tar över detta själva?

MTM:s svar*:* Bibliotekens medverkan i ansökningsprocessen innebär inte att de övertar MTM:s ansvar för myndighetsutövningen. Det är MTM som utreder ärendet, gör den självständiga prövningen och fattar beslut om tillträde till Legimus. Bibliotekets uppgift är att stödja den sökande i ansökningsprocessen och bidra till att relevanta uppgifter om läshindret kommer fram, samt lämna ett utlåtande som en del av underlaget.

Den rollen behöver också ses i ett större sammanhang. MTM:s uppdrag är inte utformat så att myndigheten ensam ska möta och vägleda alla enskilda läsare. I myndighetens instruktion anges tvärtom att MTM ska samverka med bibliotek, skolor och andra aktörer för att personer med funktionsnedsättning ska få

tillgång till litteratur. Biblioteken har därmed en viktig roll som förmedlare och som den aktör som möter studenten lokalt.

Samtidigt är det viktigt att skilja bibliotekets roll från MTM:s ansvar som beslutande myndighet. Bibliotekets utlåtande är ett underlag i ärendet, men MTM måste göra en självständig prövning utifrån samtliga uppgifter i ansökan. Att MTM behöver komplettera ett ärende innebär alltså inte att bibliotekets arbete saknar betydelse eller att ett utlåtande har ”underkänts”. Kompletteringen är ett uttryck för MTM:s ansvar att se till att beslutsunderlaget är tillräckligt i det enskilda ärendet.

Vi delar däremot bilden att långa väntetider kan försvaga sambandet mellan ansökningssamtalet, introduktionen och studentens möjlighet att komma i gång med tjänsten. Det är inte ett önskat resultat av processen. Därför behöver vi både arbeta för en effektiv handläggning och fortsätta utveckla stöd och information så att bibliotekets pedagogiska insats får avsedd effekt.

GDPR

Vi har via studenter blivit uppmärksammade på att ni insamlar känsliga och integritetskänsliga personuppgifter om studenter via oskyddad e-post i samband med handläggning av ansökningar om tillgång till Legimus, detta då ni begär kompletterande information. I vissa fall har studenter vad vi förstår ombetts att skicka in intyg via vanlig e-post.

Mot bakgrund av att personuppgiftsbehandling via e-post omfattas av dataskyddsförordningen kan det ifrågasättas om säkerheten vid användning av oskyddad e-post är tillräckligt tillfredställande i förhållande till personuppgifternas skyddsvärde. Att skicka personuppgifter av känslig karaktär via oskyddad e-post kan bland annat strida mot artikel 5, 25 och 32 i dataskyddsförordningen. Om personuppgifterna skulle hamna i orätta händer kan det dessutom anses utgöra en personuppgiftsincident.
Fråga: Hur ser MTM på personuppgifters skyddsvärde då ni efterfrågar känsligt material via oskyddad e-post?

MTM:s svar: För att undvika onödiga risker och säkerställa en korrekt och säker behandling av personuppgifter ber vi er att se över er hantering av personuppgifterna. För det fall att våra studenter hör av sig till oss med synpunkter avseende er hantering av personuppgifterna kommer vi att hänvisa studenterna till er samt upplysa om möjligheten att inge klagomål till Integritetsskyddsmyndigheten.

När MTM begär in kompletterande information erbjuds sökande möjligheten att skicka in kompletteringen antingen per e-post eller per post. Det framgår även tydligt i kompletteringen att MTM är en statlig myndighet och att dokumentation som kommer in till MTM i regel blir allmänna handlingar som kan lämnas ut efter en sekretessprövning. En sekretessprövning innebär att MTM i samband med utlämnanden av allmänna handlingar gör en bedömning i enlighet med offentlighets- och sekretesslagen om det finns några uppgifter som inte ska lämnas ut. Sådana uppgifter maskeras innan handlingarna lämnas ut.

MTM har under en längre tid arbetat med att se över kommunikationskanalerna i tillträdesprocessen. I arbetet har vi bland annat vägt in krav på säker hantering

av personuppgifter och behovet av tillgängliga kommunikationsvägar. Vi arbetar nu med att införa den digitala brevlådan Min myndighetspost som en del av detta arbete. Vi kommer inom kort att informera närmare om vad förändringen innebär och hur den påverkar kommunikationen med MTM.

Studenter som har frågor om myndighetens hantering av personuppgifter är givetvis välkomna att höra av sig till MTM.

Borttagning av böcker och hänvisning till marknaden

Informationen om vilka böcker som tagits bort har omgärdats av stor oklarhet med i princip noll förutsägbarhet. Vi på biblioteken fick information om att böcker skulle tas bort under sommaren, men vilka böcker informerades vi inte om. Ingen märkning fanns heller i Legimus så att användare kunde förvarnas. Det sades då att MTM förstod vikten av information inför ytterligare borttagningar och att inte fler böcker skulle tas bort utan vidare information. Sedan visade det sig att ytterligare 50 böcker (vad vi förstår) togs bort precis före terminsstart, i tillägg till de 150 som redan dolts. På grund av den tidigare informationen hade vissa bibliotek redan hunnit informera både studenter och lärare om att böcker de frågade efter fanns i Legimus, böcker som sedan togs bort. I många fall hade studenter redan hunnit låna böcker för att förbereda sina studier, bara för att vid terminsstart inse att böcker försvunnit ur bokhyllan. Vi har lyft detta tidigare med er på annan förekommen anledning, men förutsägbarhet hos en myndighet är absolut nödvändigt.

Det har även varit omöjligt att få fram en lista på vilka böcker som tagits bort retroaktivt för att kunna informera lärare så att de kan analysera sina litteraturlistor för att se vilka böcker som kommer att bli svåra för studenter att läsa, och i vissa fall omöjliga att använda på open-book-tentor. De tta trots att ni rimligen har en sådan lista. Nu hänvisas vi istället till att via omvägar i Libris undersöka om böcker är borta, eller titta efter böcker till salu och dubbelkolla om de är borta. Det är inte rimligt.
Fråga: Varför får vi inte information från er om vilka böcker som plockats bort?

MTM:s svar: Vår utgångspunkt har varit att biblioteken i första hand behöver aktuell information om vilka titlar som finns som tillgängliga e-böcker med bibliotekslicens och vilka tillgänglighetsfunktioner de har. Eftersom förlagen har den mest aktuella informationen om sitt utbud har vi sett ett behov av en närmare dialog mellan bibliotek och förlag.

Mot den bakgrunden valde vi inledningsvis att inte publicera listor över de titlar som dolts i Legimus. Vi bedömde att sådana listor inte skulle ge biblioteken den information som främst behövs för att kunna stödja studenterna i att få tillgång till sin kurslitteratur.

Dialogen med biblioteken har samtidigt tydliggjort behovet av att kunna identifiera vilka titlar som har dolts i Legimus. Vi har därför beslutat att publicera en lista över dessa titlar. Arbetet med att ta fram listan pågår och den kommer att publiceras på legimus.se inom kort.

Nu är senaste informationen att böcker ska tas bort i samband med höstterminens slut, men inte under terminstid. Vad betyder det rent praktiskt? Som ni kanske vet finns inget glapp. HT-26 slutar 270117 och VT-27 startar 270118. Vi uppmanar på grund av produktionstiden på 8 veckor studenter att gå igenom sin litteraturlista så snart dessa är spikade på lärosätet. Risken nu är att en bok verkar tillgänglig men senare visar sig inte vara det, vilket blir mycket svårt för studenterna att hantera.
Fråga: När tas böckerna bort? Kommer vi denna gång att få information om vilka titlar det är som ska plockas bort så att vi får en chans att kommunicera detta till utbildningarna?

MTM:s svar: Vi har ännu inte fattat något definitivt beslut om när nästa förändring ska genomföras, men den 15 januari [edit: ursprungligen stod det 15 december men detta är felaktigt] är vårt preliminära arbetsdatum.

Vi är medvetna om att höstterminens slut och vårterminens början ligger tätt inpå varandra och vikten av att hitta en tidpunkt som inte påverkar pågående studier. Vi förstår också behovet av bättre framförhållning och överblick när tillgången till kurslitteratur i Legimus förändras och tar till oss synpunkterna på hur förändringarna har kommunicerats, både när det gäller vilka titlar som berörs och när förändringarna genomförs.

Utgångspunkten för den nya ordningen är att MTM:s anpassning av kurslitteratur behöver förhålla sig till förekomsten av tillgängliga kommersiella e-böcker med bibliotekslicens. Mot den bakgrunden och med hänsyn till de synpunkter som har kommit in, ser MTM över hur information om förändringar i tillgången till kurslitteratur i Legimus, ”dolda titlar”, ska hanteras framöver. Vi vill dock inte föregripa det pågående arbetet genom att lova en viss form eller återkommande tidpunkt för framtida listor.

Hänvisningen till marknadens e-böcker, att MTM automatiskt tar bort böcker ur Legimus när en e-bok finns på marknaden tyder på en orimligt stor tilltro till marknadens intresse av att göra böcker tillgängliga för personer med läsnedsättning. Lagen har inte ens trätt i kraft än, ändå hänvisas studenter till böcker som ingen är ansvarig för att kontrollera tillgängligheten i. Även på ett teoretiskt plan tycks detta vara att sätta orimligt stor tilltro till marknaden – det är därför det krävs lagstiftning. Nu har tillgänglighetslagen tagits till intäkt för att på förhand försämra tillgängligheten.
Fråga: Vilket ansvar tar ni under mellanperioden? Vad gör ni om hot om viten och liknande visar sig vara otillräckliga?

MTM:s svar: MTM:s uppdrag är att komplettera den kommersiella marknaden genom att tillgängliggöra litteratur för personer med läsnedsättning när deras behov inte tillgodoses på annat sätt. Vi gör detta med stöd av vissa inskränkningar i upphovsrättslagen, som ger oss möjlighet att utan trättighetshavarens medgivande framställa tillgängliga exemplar av upphovsrättsligt skyddade verk för personer med funktionsnedsättning.

Utgångspunkten för vårt anpassningsuppdrag är alltid individens behov i förhållande till den enskilda bokens tillgänglighet. Om en person med läsnedsättning inte kan ta del av en bok i väsentligen samma utsträckning som andra kan det finnas behov av att MTM anpassar den.

Tillgänglighetslagen har inte i sig förändrat MTM:s uppdrag eller grunderna för vilka böcker vi anpassar. Däremot kan lagen få en indirekt påverkan genom att fler böcker på den kommersiella marknaden blir tillgängliga från början, vilket i sin tur påverkar förutsättningarna för när en anpassning från MTM är motiverad.

Det finns alltså ingen mellanperiod där MTM:s ansvar ser annorlunda ut. Om en kommersiell bok inte är tillräckligt tillgänglig för att en person med läsnedsättning ska kunna ta del av den i väsentligen samma utsträckning som andra kan MTM fortsatt anpassa boken för att tillgodose individens behov. Vårt uppdrag är att komplettera marknaden där dess utbud inte räcker till.

En nyckelfråga rör just tilltron till marknaden. Om personer med läsnedsättning ska ha möjlighet att läsa böcker på lika villkor krävs att de går att låna på bibliotek. Vi vet att ni har kämpat för att få in detta krav, men samtidigt har ni landat i att det räcker med en teoretisk möjlighet, där böcker tas bort ur Legimus trots att de inte säljs till bibliotek på villkor som är rimliga för biblioteken. Vi förstår att ni inte kan ta hänsyn till bibliotekens individuella ekonomi. Men kanske hade det varit möjligt att kräva att förlagen ska sälja till bibliotek enligt någorlunda normala villkor och priser innan böcker tas bort från Legimus? I nuläget sitter studenterna fast i en rävsax, orsakad av att MTM utgår från att marknaden har ett intresse av att sälja böcker till bibliotek, trots att allt tyder på att så inte är fallet. Samtidigt hänvisar ni i standardsvar till studenterna att låna e-boken på ett lärosätesbibliotek, trots att ni vet att böckerna troligen inte finns där på grund av villkoren.
Fråga: Hur resonerar ni på MTM kring att detta faktiskt inte fungerar i praktiken?

MTM:s svar: En viktig utgångspunkt i MTM arbete med den nya ordningen för anpassning av kurslitteratur har varit att studenter med läsnedsättning ska ha möjlighet att både köpa och låna sin kurslitteratur i väsentligen samma utsträckning som andra studenter. Ståndpunkten tar alltså sikte på likställighet i möjligheten till både köp och lån. Det innebär däremot inte att MTM har ställt, eller har mandat att ställa, krav på förlagen att erbjuda bibliotekslicenser till vissa priser eller på vissa kommersiella villkor.

Om en kommersiell e-bok saknar bibliotekslicens kan MTM fortsatt anpassa den. Vi är samtidigt medvetna om att en bok kan vara möjlig att köpa in, men att priset och licensvillkoren i praktiken kan begränsa bibliotekens möjligheter att förvärva den. MTM har dock inte mandat att ställa krav på förlagens prissättning eller licensvillkor. Det är frågor som behöver hanteras i dialog och förhandlingar mellan bibliotek och förlag.

Vi har också tagit till oss synpunkterna på hur vi hänvisar studenter vidare och förtydligat informationen vad som gäller. Studenter uppmanas att kontakta sitt bibliotek för mer information om böcker som förlagen erbjuder med bibliotekslicens och om det finns möjlighet att låna e-boken på studentens bibliotek.

MTM framför upprepade gånger att i de fall en student har särskilda skäl att få en talbok, dvs där marknadens tillgängliga e-bok inte räcker till, så kan boken bli synlig i Legimus för den personen. Men om boken som erbjuds på marknaden faktiskt inte är tillgänglig alls? Fall där studenter köpt en bok som sedan visar sig varken ha inbyggd talsyntes eller möjlighet att ladda ner för att

läsa med läsprogram har skickats in till er. Texten går inte att markera och enda sättet blir därför att läsa med OCR-funktion. Detta har ni sagt inte räknas som en tillgänglig e-bok, naturligt eftersom det går emot kravet på att kopieringsskydd inte ska blockera tillgänglighetsfunktioner. Men ingenting händer. Böckerna finns i Legimus men syns inte, studenterna väntar och terminen går. I något fall har studenten fått tillgång till boken, men efter en väntetid på närmare fyra veckor.
Fråga: Hur länge tycker ni att det är rimligt att vänta på att få en bok synliggjord i Legimus?

Vi har förståelse för att väntetiden kan få stora konsekvenser för en student som behöver sin kurslitteratur för att kunna följa undervisningen.

När en bok redan finns anpassad men har blivit dold och studenten behöver få tillgång till den gör vi en individuell bedömning. Dessa ärenden hanteras separat från ansökningar om nyanpassningar och ska därför normalt kunna handläggas betydligt snabbare. Samtidigt kan vissa bedömningar vara mer komplicerade och ibland behöver vi också föra en dialog med det berörda förlaget, vilket kan påverka handläggningstiden.

Det enskilda fallet med en väntetid på fyra veckor är inte i linje med våra nuvarande handläggningstider och vi kommer att titta närmare på vad som kan ha orsakat den långa handläggningstiden. Vår ambition är att dessa ärenden ska hanteras så skyndsamt som möjligt.

MTM:s roll som kunskapscentrum för tillgängliga medier

Vid kontakter med er angående bristande tillgänglighet i e-böcker hänvisas bibliotek och studenter till att kontakta förlagen. Vi kan inte styra vad studenter gör, här finns även frågetecken kring GDPR när en student kontaktar förlag och direkt eller indirekt behöver berätta om sin funktionsnedsättning. Vi som bibliotek kan inte se att det är vår uppgift att kontakta förlag kring böcker som privatpersoner köpt. Som kunskapscentrum för tillgängliga medier bör det vara MTM som har central kunskap om hur tillgängliga medier är hos förlagen och ta till åtgärder när det inte uppfylls enligt lagen.
Fråga: Vad betyder det i praktiken att MTM är kunskapscentrum för tillgängliga medier? Om individuella studenter ska kontakta förlaget som ni anser, vilket skydd finns då för denna känsliga information?

MTM:s svar: För att tydliggöra ansvarsfördelningen behöver ett par olika roller hållas isär. MTM:s uppdrag som kunskapscentrum handlar om att samla, utveckla och sprida kunskap samt stärka andra aktörers förmåga att bidra till tillgänglig läsning. Som tillsynsmyndighet tar MTM emot uppgifter om brister och agerar inom de områden där myndigheten har tillsynsansvar enligt tillgänglighetslagen. MTM:s roll omfattar däremot inte att företräda eller vara mellanhand för enskilda konsumenter i deras kontakter med förlag eller andra leverantörer.

MTM är som nationellt kunskapscentrum innebär att vi utvecklar och sprider kunskap som gör att andra aktörer kan bidra till ett samhälle där fler kan läsa. Vi

stöttar forskning, genomför utredningar och deltar i samtal om hur vårt samhälle på bästa sätt kan göra läsning möjlig för fler. De primära målgrupperna för MTM som kunskapscentrum är samverkansaktörer, producenter samt förmedlare av litteratur, samhällsinformation och nyheter som möter läsare i behov av tillgänglig läsning. Det vill säga offentlig sektor, akademi, kommersiell sektor och intresseorganisationer.

I praktiken betyder det att vi genomför undersökningar, publicerar rapporter, erbjuder webbinarier, tar fram kurser i vår lärplattform, deltar i mässor och konferenser, samverkar med olika myndigheter och organisationer, för dialog med målgrupperna, publicerar vägledningar på vår webb med mera. Det gör vi för att främja tillgänglighet till och universell utformning av litteratur, nyheter och samhällsinformation. Kunskapscentrum Archives - MTM

I de fall en student har köpt en e-bok och den visar sig ha tillgänglighetsbrister, ska MTM inte agera som en kontaktpunkt mellan konsumenten (studenten) och förlaget. Det ryms inte i vårt uppdrag.

När MTM:s tillsyn för e-boksfiler påbörjas - detta kan ske först när vissa grundlagsändringar gått igenom - kommer det finnas ett formulär på mtm.se för att lämna klagomål om bristande tillgänglighet till vår tillsynsverksamhet. Detta kan redan nu göras när det gäller e-bokstjänster via följande formulär.

Rapportering av brister enligt tillgänglighetslagen | MTMPortal

Om en kommersiell e-bok inte tillgodoser en students behov av tillgänglighet är det också en annan fråga än tillsyn. Då kan det, utifrån den enskilda titeln och studentens behov, bli aktuellt att pröva behovet av särskilt anpassad kurslitteratur.

Liknande problem rör användningen av Thorium som är den programvara som ni rekommenderar.
Fråga: Räknas användning in i MTM:s ansvar som kunskapscentrum?

MTM:s svar: MTM rekommenderar Thorium för läsning av vissa böcker som laddats ner från Legimus och ger vägledning om hur programmet används tillsammans med våra tjänster. Thorium kan även användas för e-böcker från andra tjänster, men då kan förutsättningarna och funktionerna skilja sig åt. MTM ansvarar däremot inte för utveckling, drift eller generell support av programvaran.

Vi som skriver detta har arbetat med talböcker i många år. Trots detta upplever vi det nya medielandskapet som oerhört svårnavigerat. Inte minst på grund av den brist på standardisering som det innebär att majoriteten av e-boksleverantörer har valt att använda olika plattformar för sina böcker. Detsamma gäller naturligtvis för våra användare, och vi undrar hur ni ser på den problematiken? Olika leverantörer rekommenderar också olika typer av program för uppläsning. Vi vill också ifrågasätta rimligheten i att studenter med dyslexi eller NPF hänvisas till skärmläsningsprogram som NVDA av leverantörer. Vår bild är att skärmläsningsprogram är komplexa och svåra att lära sig.

Fråga: När blir mängden olika plattformar och program som studenten behöver lära sig och skapa konton på ett tillgänglighetsproblem i sig?

MTM:s svar: Vi delar bilden av att ett mer fragmenterat medielandskap kan skapa hinder till läsning. MTM har också pekat på detta i konsekvensanalyserna av den nya ordningen för anpassning av kurslitteratur (MTM 2025): När böcker finns i flera miljöer med olika gränssnitt, inloggningar, programvaror och tekniska förutsättningar kan en bok vara formellt tillgänglig men ändå funktionellt svår att nå eller använda för den enskilde läsaren. Vi konstaterade också att läsare har olika förutsättningar att växla mellan digitala gränssnitt och att utvecklingen innebär ett större behov av vägledning. När fler tillgängliga böcker förmedlas genom olika bibliotekstjänster blir bibliotekens vägledning till användarna allt viktigare, liksom MTM:s uppgift som kunskapscentrum att bidra med kunskap om format, standarder, läsverktyg och tillgängliga läspraktiker.

Vad gäller frågan när mängden olika plattformar och program som studenten behöver lära sig och skapa konton på blir ett tillgänglighetsproblem i sig så finns det inget allomfattande eller exakt svar, eftersom förutsättningarna skiljer sig mellan läsare. MTM prövar därför behovet av särskilt anpassad kurslitteratur individuellt för varje titel, utifrån studentens behov och förutsättningarna för att använda den aktuella boken.

Problemet är att lagen inte trätt i kraft och det inte finns något alls att sätta emot förlag som, liksom alla privata företag, är intresserade av att maximera sina vinster, och som tror att de gör det bäst genom att i möjligaste mån undvika att böckerna finns på bibliotek. Vi är medvetna om att MTM som myndighet är satt under hård press och att det finns målkonflikter i form av konkurrerande lagstiftning. Samtidigt innebär hanteringen att man åsidosatt sitt eget uppdrag som myndighet. MTM:s primära uppdrag är inte att värna förlagen utan tillgänglig läsning.
Fråga: Vi vet att det finns stor insikt på MTM om vikten av tillgänglig läsning, samtidigt som vi tydligt ser att praktiken brister. Hur hanterar ni på MTM balansen i de målkonflikter som uppstår?

MTM:s svar: MTM:s uppdrag är brett och komplext, och precis som ni lyfter behöver myndigheten förhålla sig till olika målgruppers intressen. MTM har till uppgift att både främja universell utformning och numera även utöva tillsyn över e-bokstjänster, samtidigt som vi ska samarbeta med biblioteken och andra aktörer och anpassa litteratur för personer med läsnedsättning i den mån behoven inte tillgodoses av marknaden. Det senare uppdraget – att anpassa litteratur – har inte förändrats i sig. Eftersom vi anpassar litteratur med stöd i inskränkningar i upphovsrättslagen har vi alltid haft att förhålla oss till den kommersiella marknaden. Men det som sker när förlag börjar producera tillgängliga e-böcker är att det påverkar hur MTM kan tillämpa nämnda inskränkningar. Där sker en stor förändring som får konsekvenser i många led, precis som ni lyfter.

Att hitta balansen i detta systemskifte är ingen enkel sak. De förändringar som genomförs behöver vi därför vara noggranna med att bevaka och utvärdera, och lyssna in de synpunkter som kommer.

När det gäller faktiska licensmodeller och avtal mellan bibliotek och förlag är det en fråga som ligger utanför MTM:s uppdrag och mandat. Det *myndigheten kan*

göra, och som kontinuerligt sker, är att lyfta de utmaningarna som finns till ansvariga aktörer och departement. MTM har kontinuerligt lyft de konsekvenser vi ser att tillgänglighetslagen medför ur ett biblioteksperspektiv och det har vi gjort i flera år; genom utredningar, remisser, i dialog med ansvariga aktörer och departement.

Slutligen

Vad vi ser är konsekvenserna av framhastade beslut som sammantaget gör att biblioteken hamnar i en utpressningssituation och studenter sitter i kläm. Som ni själva skriver: "Om vi höjer tröskeln lite grann tillräckligt många gånger är risken stor att vi till slut byggt en vägg som hindrar berättigade användare från att kunna läsa på lika villkor."

Det är precis där vi är nu. Därför menar vi att MTM skyndsamt måste ompröva den sammantagna situationen så att även studenter med en funktionsnedsättning kan studera, på lika villkor, och inte riskera att halka efter eller rent av hoppa av utbildningen pga. bristande tillgänglighet. Tyvärr ser vi redan att detta sker ute på landets lärosäten. Det är oacceptabelt, ohållbart och ett slöseri med samhällets resurser.

Vi uppmanar MTM att återuppta kommunikation med referensgruppen för högskolefrågor, se sitt ansvar att stödja studenter med läsnedsättande funktionsnedsättning under universitetsstudier samt att sätta press på förlag att tillgängliggöra sitt material i tillgängligt format genom egna kontroller och inte lita på förlagens ord. Om förlagen inte först kan visa att en bok uppfyller tillgänglighetskraven måste boken finnas kvar alternativt omedelbart läggas tillbaka i Legimus.

MTM:s svar: Vi tar med oss er samlade kritik, era synpunkter och de erfarenheter som ni beskriver. De förändringar som skrivelsen berör har olika bakgrund och syfte och har föregåtts av utredningar och överväganden utifrån MTM:s uppdrag och förutsättningar. Vi är samtidigt medvetna om att genomförandet har medfört svårigheter och att förändringarna sammantaget kan få konsekvenser som behöver uppmärksammas och följas upp.

Flera av frågorna gäller sådant som vi redan arbetar med att förbättra, både inom ramen för tillträdesprocessen till Legimus, information om förändringar i kurslitteraturutbudet och kunskapsstöd i det nya medielandskapet. Andra frågor handlar om ansvar och mandat som behöver förklaras tydligare och följas i dialog med bibliotek, lärosäten, förlag och andra berörda aktörer.

Vi delar uppfattningen att dialogen med lärosätesbiblioteken behöver fortsätta. MTM deltar i Svensk biblioteksförenings dialogträff för lärosätesbibliotek den 3 november och planerar även ett särskilt webbinarium om tillträdesprocessen. Vi fortsätter också att använda våra etablerade samverkansytor för att följa utvecklingen och fånga upp erfarenheter.

Vår gemensamma utgångspunkt behöver vara att de förändringar som nu sker ska leda till att fler böcker är tillgängliga från början, samtidigt som personer vars behov inte kan tillgodoses genom de ordinarie lösningarna även fortsättningsvis ska få det stöd och de anpassningar de behöver.